

KONFENSSIYALARARO MULOQOT VA DINIY BAG'RIKENGLIK -JAMIYAT BARQARORLIK GAROVIDIR

DJahongirova Muyassarxon Anvarovna

O'zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi Qiyosiy Dinshunoslik UNESCO kafedrasida magistranti

ARTICLE INFO.

Keywords: Konfessiyalararo muloqot, ijtimoiy-madaniy hamkorlik, muloqot va bag'rikenglik munosabatlari, millatlararo totuvlik, milliy va diniy bag'rikenglik, diniy eksklyuzivligi, modellar, davlat modeli, til va diniy qadriyatlar, an'analarni va qadriyatlar, harakatlar strategiyasi.

Annotatsiya

Konfessiyalararo muloqot tushunchasi butun ijtimoiy-madaniy hamkorlik intizomi uchun zarurdir. So'nggi paytlarda ushbu mavzuga qiziqish yangilanmoqda. Konfessiyalararo muloqotga bo'lgan ehtiyoj jarayon ishtirokchilari o'rtasida bag'rikenglik g'oyasini nazarda tutadi va ijtimoiy-madaniy hamkorlik sohasida etakchi o'rinlardan birini egallaydi. Muloqot va bag'rikenglik munosabatlari XXI-asrning muammoli masalalarini hal etishning zarur sharti ekanligi haqida ko'plab dalillar mavjud. Ular hamkorlik va insoniyatning chinakam rivojlanishi mumkin bo'lgan madaniy va psixologik asos sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun bugungi kunda bag'rikenglik masalasiga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev xalqimizning dunyoqarashida tobora chuqur va mustahkam o'rin egallayotgan bag'rikenglik tamoyili to'g'risida shunday deydi: "Bizning qadimiy va saxovatli zaminimizda ko'p asrlar davomida turli millat va elat, madaniyat va din vakillari tinch-totuv yashab kelgan. Mehmondo'stlik, ezgulik, qalb saxovati va tom ma'nodagi bag'rikenglik bizning xalqimizga doimo xos bo'lgan va uning mentaliteti asosini tashkil etadi". O'zbekistonning kelajagi tinchlik va bag'rikenglik, madaniyatlararo uyg'unlik va millatlararo totuvlik kabi omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

O'zbekistonda turli dinlarga mansub qadriyatlarni asrab-avaylashga, barcha fuqarolarga o'z e'tiqodini amalga oshirish uchun zarur sharoitlarni yaratib berishga, dinlar va millatlararo hamjihatlikni yanada mustahkamlashga, ular o'rtasida qadimiy mushtarak an'analarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

2017 yil 30 may kuni ushbu dolzarb masalaga bag'ishlab, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita, O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi va O'zbekiston musulmonlari idorasi tomonidan O'zbekiston Milliy matbuot markazida "Milliy va diniy bag'rikenglik – tinchlik va barqarorlik garovi" mavzuida matbuot anjumani tashkil etildi. Tadbirda respublikamizning sharqshunos va dinshunos olimlari, taniqli ulamolar, mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan milliy madaniy markazlar va turli konfessiyalar vakillari, davlat va jamoat tashkilotlari mutasaddilari ishtirok etdilar. Shuningdek, u konfessiyalararo munosabatlarning o'ziga xos muammosi kontekstida qo'yishimiz uchun zarur bo'lgan bag'rikenglik haqidagi eng keng zamonaviy tushunchani o'z ichiga oladi, bu esa:

KIRISH

Bugungi kunda Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik tamoyillari ko'p millatli davlatlarda tobora ommalashib bormoqda. Bu jahon hamjamiyatida o'zaro munosabatlarning rivojlanishi keskin oshib borayotganini namoyon etadi. O'zbekistonda ham bu borada isloxotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan hamma uchun vijdon erkinligi va diniy e'tiqod erkinligini ta'minlash;

1. Qonuniy teng huquq va tenglikni ta'minlaydi. barcha uchun, shu jumladan diniy sohada ham imkoniyat;
2. Hech qanday kamsitish, ma'muriy bosim yoki zo'rvonlikning yo'qligi, mafkuraviy yoki diniy e'tiqodlar bilan bog'liq huquqlarni cheklashni taqiqlash;
3. Boshqalarning dunyoqarashi, e'tiqodi, fikrlari boshqacha bo'lish qobiliyatini hurmat qilish.

Falsafa doktori Habilitatus N. L. Vigel (2015) fikriga ko'ra, ko'p konfessiyali, ko'p millatli jamiyatda konfessiyalararo bag'rikenglik quyidagilarni ta'minlaydi:

1. Dinlarning, konfessiyalarning, dinlarning mavjud xilma-xilligini o'z-o'zini ifoda etishning xilma-xil shakllari sifatida hurmat va idrok etish. Tegishli ravishda, insonning diniy o'zini namoyon qilishi mavjud bo'lishga loyiq deb hisoblanadi;
2. Barcha din va dinlar uchun huquqiy tenglik va imkoniyatlar tengligini tan olish;
3. Boshqa konfessiyaviy jamoalarning boshqa pozitsiyaga ega bo'lish qobiliyatini hurmat qilish., e'tiqodlar, hukmlar, ularni baham ko'rish yoki baham ko'rmaslik;
4. Bar bir konfessiyaviy hamjamiyatning o'z e'tiqodlariga rioya qilish huquqi va boshqa dinlar uchun ham xuddi shunday huquqni tan olish. Shu bilan birga, bunday pozitsiyalarga rioya qilish printsiptiallik pozitsiyasini emas, balki oqilona murosani aks ettiradi. Shuningdek, bu o'z diniy e'tiqodidan voz kechish yoki boshqalarning e'tiqodlarini o'ylamasdan qabul qilishni anglatmaydi;
5. O'zining diniy ekskluzivligi, ustunligi, hukmronligi haqidagi taxminlarga yo'l qo'yib bo'lmasligi;
6. Davlatning huquqiy kamsitishlarga qaratilgan siyosatini qabul qilmaslik va rad etish. boshqa konfessiyalar yoki diniy tashkilotlarning huquqlari, cherkovlar va diniy tashkilotlarning pozitsiyalarini siyosiyashtirishga urinishlar;
7. O'z e'tiqodi va e'tiqodining printsiptial pozitsiyalarida qolgan holda, ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat sohalarida boshqa konfessiyalar bilan amaliy hamkorlik qilishga tayyorlik;¹ (Vigel, 2015).

Erik Nelson diniy (konfessiyaviy) bag'rikenglik g'oyasi boshqa din vakillariga nisbatan ijobiy va hurmatli munosabatni, diniy bag'rikenglikning namoyon bo'lishini anglatadi degan xulosaga keladi² (The Religious Origins of Religious Tolerance, 2010).

Shu o'rinda shuni aniqlab olishimiz kerakki, tadqiqotimizda biz dinlararo bag'rikenglikni diniy e'tiqodlarga rioya qilmasdan turib kuzatish imkoniyatini ta'minlovchi o'zaro munosabatlarning ijtimoiy tamoyillari sifatida tushunamiz.

Bizning fikrimizcha, diniy murosasizlikni butunlay yo'q qilib bo'lmaydi, chunki asrlar davomida hech kim buni qilmagan. Vaholanki, har bir kishi jamiyat tinchligi uchun qayg'urishi, diniy tafovutlarga e'tibor bermasligi kerak. Shu munosabat bilan O'zbekistonning ko'p millatli jamiyati sharoitida tinch-totuv yashash va hamkorlik yo'llarini izlash zarur. Vaziyatni yanada yaxshilash uchun O'zbekiston davlati sharoitida konfessiyalararo munosabatlarni uyg'unlashtirish mumkin bo'lgan tamoyillarni o'rnatish va asoslash zarur.

¹ Vigel, N. L. (2015). Tolerantnost kak obshechelovecheskaia tsennost. Gumanitarnye i sotsialno-ekonomicheskie nauki [Humanitarian and socio-economic sciences], 2(81), pp. 34-37.

² Mchedlov, M.P. (Ed.). (2004). Tolerance. Moscow: Respublika.

Binobarin, O'zbekiston Respublikasining hozirgi konfessiyaviy sohasini Yevropa mamlakatlari bilan taqqoslaganda o'rganish va diniy tashkilotlarning zamonaviy modellarini kontrastli tahlil qilish bugungi kunda muhim ahamiyatga ega.

Ob'ektiv fikrlaydigan olimlarning ta'kidlashicha, agar biz mavjud diniy asoslarni taxmin qilsak, bu tarqoqlik, parchalanish jarayoni, o'z-o'zini izolyatsiya qilishga intilish, turli cherkovlar, konfessiyalar, uyushmalar yoki diniy jamoalarga mansublikdan kelib chiqish. Bir tomondan, umumiy din dindorlarni diniy birlashmalar yoki jamiyatlar ichida birlashtiradi. Boshqa tomondan, shu bilan birga, umumiy din o'zining birlashtiruvchi funksiyasini kamaytiradi, chunki dindorlar jamoasidan tashqarida odamlar boshqa din tarafdorlari bilan uchrashadilar va ular o'zlarining afzalliklarini isbotlashlari kerak³, (Mchedlov, 2004: 176).

Tadqiqot muammosining dolzarbligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasida diniy sohaning holatini o'rganish, davlat konfessiyalari munosabatlarining turli modellarini tahlil qilish va shu asosda diniy sohani takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga qaror qilindi.

Konfessiyalararo bag'rikenglikning davlat modeli Keyingi bo'limda ushbu tadqiqotda qo'llaniladigan usullar va metodologik masalalar muhokama qilinadi.

Ko'pgina tadqiqotchilar dinlararo bag'rikenglikni o'lchash uchun turli xil vositalardan foydalanganlar. O'zbekiston Respublikasida diniy soha bo'yicha sifat va miqdoriy statistik ma'lumotlar. Ushbu vosita tadqiqotning muammoli sohasini tavsiflovchi tadqiqot adabiyotlarini sinchkovlik bilan tahlil qilish natijasida paydo bo'ladi. Unda kontent tahlili va ushbu tadqiqot statistikasi mavjud.

Birinchidan ushbu yondashuvning afzalligi shundaki, u maqolaning maqsadi O'zbekiston Respublikasining diniy sohasini o'rganish, shuningdek, davlat konfessiyalari munosabatlarining turli modellarini tahlil qilish va shu asosda konfessiyalararo muloqotning davlat modelini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni shakllantirishdan iborat.

Mazkur sohada O'zbekiston Respublikasi davlat siyosatining asosiy tamoyillari sirasiga fuqarolarning teng huquqliligi, ijtimoiy adolat, qonun ustuvorligi, millat va elatlarning madaniy, til va diniy qadriyatlarini, an'ana va urf-odatlarini o'zaro hurmat qilish kiradi.

Konstitutsiyaviy kafolatlar jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, fuqarolarga jamoat va davlat qurilishida ishtirok etishni ta'minlaydi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasining millatlararo va konfessiyalararo totuvlikni o'rnatish siyosati Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va boshqa xalqaro huquqiy-me'yoriy hujjatlarga to'la mos keladi.

Ikkinchidan, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash O'zbekistonning zamonaviy davlat sifatida rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Mamlakatimizda 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasiga muvofiq, mazkur sohaga alohida e'tibor qaratilmoqda.

So'nggi to'rt yilda millatlararo munosabatlar va din sohasida 50 dan ortiq qonun hujjatlari va 40 ga yaqin qarorlar qabul qilindi. Bu huquqiy hujjatlarning aksariyati fuqarolarning dini va millatidan qat'i nazar, huquq va erkinliklarini kengaytirish, shu jumladan, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish imkoniyatini oshirishga qaratilgan⁴.

Ovoz berishda ishtirok etgan fuqarolarning soni —16 667 097 nafar yoki ovoz beruvchi fuqarolar ro'yxatiga kiritilgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining umumiy sonidan 84,51 foiz;

Shuningdek, 2019 yilda millatlararo munosabatlar sohasida O'zbekiston Respublikasi davlat siyosati

³ Mchedlov, M.P. (Ed.). (2004). Tolerance. Moscow: Respublika

⁴ <https://iiv.uz/news/millatlararo-totuvlik-va-dinlararo-bag'rikenglik--yuksalish-poydevori>

kontsepsiyasi tasdiqlandi. Shu bilan birga, diniy-ma'rifiy soha faoliyatini takomillashtirish bo'yicha bir qancha qarorlar qabul qilinib, unga ko'ra, mazkur sohada yagona davlat siyosatini amalga oshirish, fuqarolarning vijdon erkinligi kafolatlarini himoya qilish, turli millat va elatlar vakillari o'rtasida konstruktiv va o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni shakllantirish bo'yicha yangi tizim joriy etildi. Xususan, Vazirlar Mahkamasi huzurida millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalari qo'mitasi tashkil etildi, Din ishlari bo'yicha qo'mita faoliyati takomillashtirildi.

Uchinchidan, Harakatlar strategiyasi doirasida mamlakatimizda millatlararo va konfessiyalararo muloqotni rivojlantirish borasida institutsional yondashuv yo'lga qo'yildi. Jumladan, Prezidentimizning 2018 yil 16 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, Din ishlari bo'yicha qo'mita huzuridagi Konfessiya ishlari bo'yicha kengashning yangi tarkibi tasdiqlandi.

Kengash tarkibi 9 nafardan 17 nafar a'zoga — O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar vakillari hisobiga kengaydi. e'tiborli jihati, kengash a'zoligiga a'zolari oz sonli diniy tashkilotlarning rahbarlari ham kiritildi. Jamoatchilik maslahatlashuv organi hisoblangan mazkur kengashning asosiy maqsadi O'zbekistondagi mavjud diniy-ijtimoiy jarayonlarni muhokama qilish hamda tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalari qo'mitasining asosiy vazifalari qatoriga davlat organlarining respublika hududida joylashgan milliy madaniy markazlar va do'stlik jamiyatlari bilan o'zaro aloqasi va hamkorligini ta'minlash va yanada rivojlantirish kiritildi. Qo'mita qoshida fuqarolarning etnomadaniy talablarini o'rganish, aniqlash va qanoatlantirishga, millatlararo munosabatlarni mustahkamlashga, milliy sabablarga ko'ra, ehtimoliy mojarolarning oldini olishga ko'maklashuvchi Jamoatchilik kengashi tuzildi. Bundan kutilayotgan asosiy natija — mazkur sohada davlat siyosatini amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirishdir.

Mamlakatimiz hududida yashayotgan millatlar urf-odati hamda islom dinining madaniy va sivilizatsion merosi, ma'naviy-falsafiy ahamiyatini chuqur o'rganish bo'yicha ishlar sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad — fundamental ilmiy tadqiqotlar natijalari asosida diniy bag'rikenglik, millatlararo munosabatlarning tarixiy ildizlarini chuqur o'rganish va uni bugungi kun sharoitida rivojlantirishdan iborat. Bu borada Islom tsivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy, Imom Termiziy va Imom Moturidiy nomidagi xalqaro tadqiqot markazlari tashkil etildi.

Shu bilan birga, tegishli oliy ta'lim muassasalarida sifatli diniy ta'lim olish imkoniyati kengaymoqda. O'rta, oliy diniy ta'lim, magistratura, boshlang'ich doktorantura va doktoranturani o'z ichiga olgan diniy ta'limning besh bosqichli tizimi shakllantirildi. Islomiy ta'lim muassasalariga talabalarni qabul qilish kvotasi ikki baravar oshirildi. Shuningdek, Toshkent pravoslav seminariyasi va Toshkent xristian seminariyasi o'quv dargohlari ham o'z faoliyatini davom ettirmoqda.

To'rtinchidan, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatida muhim o'rin egallay boshladi. Hukumat xalqaro tashkilotlar hamda ushbu sohadagi mutaxassislar bilan konstruktiv muloqot va hamkorlik o'rnatishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari Zeyd Raad Al-Huseyn hamda Evropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining Milliy ozchiliklar bo'yicha Oliy komissari Lamberto Zanierning mamlakatimizga tashrifi chog'ida mazkur sohada olib borilayotgan islohotlar muhokama qilindi va xalqaro mutaxassislar tomonidan bu boradagi o'zgarishlarga yuqori baho berildi.

e'tiborli jihati, 2017 yilda mustaqil O'zbekiston tarixida ilk bora mamlakatimizga BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining din va e'tiqod erkinligi bo'yicha maxsus ma'ruzachisi Ahmad Shahid tashrif buyurdi. Uning tavsiyalari asosida 2018 yil 4 may kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi din va e'tiqod erkinligini ta'minlash bo'yicha "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi.

Umuman olganda, xalqaro hamjamiyat mamlakatimizning millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash borasidagi faoliyatini yuqori baholamoqda va O'zbekiston tajribasiga katta qiziqish bilan qaramoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev tomonidan 2017 yil 19 sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida bag'rikenglik va o'zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta'minlash, e'tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslikka ko'maklashishga qaratilgan "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" deb nomlangan maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish taklif etilishi va ushbu hujjatning 2018 yil 12 dekabrda qabul qilinishi bunga yaqqol misol bo'la oladi⁵.

O'zbekiston Respublikasi Din ishlari va fuqarolik jamiyati vazirligining Din ishlari bo'yicha qo'mitasi vakili bo'lgan diniy ekstremizmning oldini olish va rehabilitatsiya ishlari uchun mas'ul bo'lgan maxsus organ. Mutaxassislarini tanlash mezonlari quyidagilardan iborat edi: ekspertlar konfessiyalararo munosabatlarning barcha sohalari, jumladan, O'zbekistonning ikkita eng nufuzli dinlari, ilmiy jamoatchilik va davlat organlari vakillari bo'lishi kerak. Bu tamoyil konfessiyalararo munosabatlarning muammoli masalalarini yoritishga, konfessiyalararo bag'rikenglikni shakllantirishni ta'minlashga xizmat qiladi.⁶ (1-jadvalga qarang).

61	Diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan ajratilgan hamda qonun oldida tengdirlar. Davlat diniy birlashmalarining faoliyatiga aralashmaydi.	O'zbekiston Respublikasida qonunda belgilangan tartibda faoliyat ko'rsatayotgan barcha diniy tashkilotlar faoliyatining erkinligi kafolatlanadi. Davlat konfessiyalarning tinch-totuv yashashiga kafil bo'ladi.
----	---	---

O'zbekiston davlatining huquqiy maqomi bo'yicha qat'iy normalar kiritilmoqda. Ilk marotaba Konstitutsiyada O'zbekiston suveren, demokratik, huquqiy va ijtimoiy davlat ekanligi o'zgaras qoida sifatida mustahkamlanmoqda. Ushbu qat'iy norma jonajon Vatanimiz mustaqilligini asrab-avaylash va yanada mustahkamlash, "Inson qadri uchun" tamoyiliga asoslangan islohotlarni jadal davom ettirish hamda huquq ustuvorligini ta'minlashga qaratilgan. Ijtimoiy adolat va birdamlik tamoyiliga qaratilgan ijtimoiy davlat belgilari o'z ifodasini topdi

O'zbekistonni ijtimoiy davlat deb belgilanishi – bundan buyon davlatning ustuvor siyosati ijtimoiy himoyalangan yoki ehtiyojmand qatlamni qo'llab-quvvatlashga, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar va jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni yumshatishga qaratilishidan dalolat berishi ta'kidlandi. Konstitutsiyada davlatning ijtimoiy majburiyatlariga doir normalar uch barobarga oshmoqda, xususan, kambag'allikni qisqartirish, bandlikni ta'minlash, ishsizlikdan himoya qilish bo'yicha davlat o'ziga qator yangi majburiyatlar olishi belgilanmoqda.

Xulosa

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tegishli davlatning normativ-huquqiy hujjatlarida jamoat hayotining bir qancha omillariga bog'liq bo'lgan konfessiyalararo bag'rikenglikning davlat modeli aks ettirilgan. Bizning asosiy topilmamiz shundan iboratki, uning shakllanishi va faoliyat yuritishiga etnik, siyosiy, tarixiy, madaniy, ma'naviy tabiat omillari hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi.

Yana bir muhim xulosa shundan iboratki, konfessiyalararo munosabatlarga bag'rikenglik e'tiqod qiluvchilarning birga yashashi tamoyillari majmui, ko'p konfessiyali va ko'p millatli jamiyatda diniy jamoalar va birlashmalarining nisosiz birga yashashi hozirgi zamon talabidir. Konfessiyalararo munosabatlarda bag'rikenglik yo'li yagona variant, deyishga barcha asoslar mavjud. Shubhasiz, vijdon va e'tiqod erkinligi tamoyillariga asoslangan bag'rikenglikni saqlash zarur;

- Shubhasiz, konfessiyalararo davlatning samarali modeli vijdon va e'tiqod erkinligi tamoyillariga asoslangan bag'rikenglik zarur;

⁵. <https://iiv.uz/news/millatlararo-totuvlik-va-dinlararo-bagrikenglik--yuksalish-poydevori>

⁶ [https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_konstitutsiyaviy_referendumi_\(2023\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_konstitutsiyaviy_referendumi_(2023))

- barcha fuqarolarning etnik va diniy o'ziga xosligini saqlash;
- konfessiyalar huquqlarining haqiqiy tengligi; dinlararo muloqotni rag'batlantirish;
- diniy sohaning ommaviy axborot vositalarida yoritilishi ustidan nazoratni amalga oshirish;
- murosasiz munosabatlarni bostirish;

Yuqorida bayon qilingan fikr-mulohazalarni hamda yurtimizdan yetishib chiqqan mutaffakirlarning asarlaridan keltirilgan ma'lumotlarni umumlashtirgan holda quyidagi xulosaga kelish mumkin:

Mamlakatimiz tom ma'noda diniy bag'rikenglikning tarixiy merosxo'ri sifatida jahon hamjamiyatida e'tirof etilmoqda. Zero, yurtimizda doimo "diniy bag'rikenglik" g'oyasi ilgari surilgan. Xususan, diyorimizdan yetishib chiqqan Zamaxshariy, Marg'inoniy, Moturidiydek buyuk allomalarimizning asarlarida "diniy bag'rikenglik" g'oyasi, shu zaminda yashovchi turli e'tiqodga mansub xalqlarni yurt farovonligi yo'lidagi intilishlarini ta'minlovchi muhim omil bo'lib kelganligi ta'kidlanadi.

Shu sababdan ham, biz har bir inson bashariyatning turli-tuman madaniyatlardan iborat ekanini anglashimiz va hurmat qilishimiz juda zarurdir. Zero, bag'rikengliksiz tinchlik, tinchliksiz taraqqiyot bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Normativ xujjatlar:

1. <https://iiv.uz/news/millatlararo-totuvlik-va-dinlararo-bagrikenglik--yuksalish-poydevori>
2. [https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_konstitutsiyaviy_referendumi_\(2023\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_konstitutsiyaviy_referendumi_(2023))
3. <https://religions.uz/uz/news/detail?id=455> Din ishlari bo'yicha qo'mita axborot xizmati
4. Abdurahmonov, M.A. (2016). Ko'p millatli maktabda o'quvchilarda bag'rikenglikning shakllanishi. *Atrof-muhit va xalqaro jurnali Fan ta'limi*, 11(3), 269-277-betlar.
5. Balpanov, N., Ismagambetova, Z., Karabayeva, A., Mirzabekova, A., & Rysbekova, S. (2018). The Problem of Religious Tolerance in Kazakhstan: Past and Present. *Journal Space and Culture, India*, 6(2), 17-33. <https://doi.org/10.20896/saci.v6i2.318>
6. Durham, W. Cole Jr. (2012). Religious Freedom in a Worldwide Setting: Comparative Reflections. *Universal Rights in a World of Diversity. The Case of Religious Freedom Pontifical Academy of Social Sciences*, pp. 359-389.
7. Mchedlov, M.P. (Ed.). (2004). *Tolerance*. Moscow: Respublika.
8. Muslimova, N. N., Sabirov, R. B., Razzhivin, A. I., Komar, N. G., Pashkurov, A. N., Dulalaleva, I. Y. (2017). Approaches to Analyses and Overcoming the Problem of Violence Against Women. *Man in India*, 97(14), pp. 1-11.
9. Nelson, E. The Religious Origins of Religious Tolerance. The 2010 Annual Templeton Lecture at the Foreign Policy Research Institute. Available at: www.fpri.org/docs/media/201105.nelson.religiousoriginsofreligioustolerance.pdf. (accessed January 20, 2018)
10. Volodina, N.V., (2013). Osobennosti vzaimootnoshenii gosudarstva i religioznykh obieedinenii v stranakh Evropy dlia preodoleniia konfliktov na konfessionalnoi osnove [Legal Initiative]. *Pravovaia initsiativa*, 3, pp. 483.